

ULOGA PREDUZETNIČKOG PONAŠANJA U PROCESU UNAPREĐENJA KONKURENTNOSTI DOMAĆIH PREDUZEĆA (Uvodni referat)

Akademik prof. dr. Cariša Bešić
Univerzitet u Kragujevcu, Fakultet tehničkih nauka u Čačku

Prof. dr. Dejan Đorđević
Univerzitet u Novom Sadu, Tehnički fakultet “Mihajlo Pupin” Zrenjanin

M. Sc. Snežana Bešić

JP “Železnice Srbije”

e-mail: carisa.besic@sbb.rs

Sažetak: Autori u ovom radu analiziraju neophodnost primene savremenog koncepta preduzetništva u domaćim poslovnim organizacijama u funkciji ostvarivanja ciljeva poslovne izvrsnosti. Preduzetničko ponašanje jeste način razmišljanja, opredeljen kreativnim pristupom poslovanju. Suština je u inovativnom delovanju, koje stvara uslove za razvoj poslovnih subjekata i privrede u celini. Efekti svetske ekonomske krize još više naglašavaju potrebu za iznalaženjem novih načina za održavanjem i unapređenjem konkurentske sposobnosti poslovnih subjekata, što prevashodno podrazumeva primenu savremenog preduzetničkog ponašanja. Glavni faktor koji operedeljuje novi model upravljanja organizacijom jeste znanje. Ključni faktor konkurentnosti u globalnim okvirima i osnovni imperativ savremene ekonomije jeste stalno unapređenje znanja i produktivnosti.

Ključne reči: preduzetničko ponašanje, konkurentnost, globalna ekonomija, znanje.

THE ROLE OF ENTREPRENEURSHIP BEHAVIOR IN THE PROCESS OF IMPROVING COMPETITIVENESS OF DOMESTIC COMPANIES (Keynote paper)

Abstract: The authors of this work analyze the necessity of the exertion of the contemporary concept of the entrepreneurship in the domestic business organization in order to achieve goals within business excellence. The entrepreneurship behavior is a way of thinking, fixed on the creative business. The essence is in the innovative acting which

enables the conditions for the development of the business subjects and economy in general. The effects of the world economy crisis emphasize the need for finding new ways for maintaining and improving competitive ability of business subjects which initially implies the exertion of competitive entrepreneurship. The main factor underlying the new model of organization management is knowledge. The basic imperative of modern economy and crucial global competitive factor lay in continuous improvement of knowledge and work productivity.

Key words: entrepreneurship behavior, competitiveness, global economy, knowledge

1. UVOD

Uslovi savremenog poslovanja zahtevaju uspostavljanje novog odnosa prema poslovanju i upravljanju poslovnim organizacijama. Promene na globalnom tržištu i ekonomiji, kao i efekti svetske ekonomske krize, direktno utiču na poslovnu filozofiju. Sa stanovišta poslovne organizacije, globalizacija podrazumeva zaoštavanje konkurentske borbe i fokusiranje globalnog tržišta. Globano poslovanje podrazumeva strategijsku ulogu znanja i upravljanje koje se zasniva na stalnom unapređenju znanja. Broj konkurenata se svakim danom uvećava, a konkurentski odnosi se komplikuju – mala i srednja preduzeća konkurišu velikim preduzećima, visokotehnološka preduzeća konkurišu svim ostalim preduzećima, preduzeća iz regiona Pacifika konkurišu svim drugim regionima, itd. Takmičenje ekonomija SAD, Japana i Nemačke je unapređeno ulaskom Kine i Indije, ali i drugih novoindustrijalizovanih zemalja.

Prema Hamelu, menadžment je zastario. Kao i motor s unutrašnjim sagorevanjem, on je tehnologija koja je u velikoj meri prestala da se razvija, a to nije nimalo dobro. Zašto? Kada je manje uspešan nego što bi to mogao biti, ili što bi trebao da bude, svi plaćamo cenu. Ono što na kraju ograničava radni učinak vaše organizacije nije njen operativni model, niti njen poslovni model, već njen menadžment, [4, str. 7].

Savremeno poslovanje može da se posmatra i kao preduzetnička ekonomija. Pojavu preduzetničke ekonomije omogućile su nove oblasti primene menadžmenta – u novim preduzećima, u malim preduzećima, u vanprivrednim delatnostima, u malim biznisima, u domenu sistemskih inovacija. U ekonomiji preduzetništva sve organizacije, bez obzira na karakter delatnosti, takođe treba da se preduzetnički ponašaju i implementiraju osnovne postulate preduzetništva u svoju organizacionu strukturu. Preduzeća, uključujući i veliki broj onih organizacija koje nisu preduzeća (univerziteti, instituti, itd), treba da počnu da eksperimentišu sa novim korporativnim formama i da sprovedu pilot studije, posebno u saradnji sa partnerima, ili savezima u definisanju zajedničkih poduhvata, novih struktura i zadataka, [2 str. 211].

Problemi sa kojima se susreću tranzicione privrede predstavljaju posledicu kako započetog procesa tranzicije, tako i nasleđenih nedorečenosti bivšeg ekonomskog sistema. *Primena preduzetničkog ponašanje jeste od vitalne važnosti za preduzeća iz zemalja u tranziciji zbog činjenice da je preduzetnička inicijativa osnova formiranja konkurentske sposobnosti preduzeća.* Nedovoljna konkurentska sposobnost domaćih preduzeća ponovo je došla do izražaja u okvirima delovanja svetske ekonomske krize.

2. ULOGA PREDUZETNIŠTVA U SAVREMENOJ EKONOMIJI

Preduzetništvo danas podrazumeva kontinualni kreativni proces, čiji je osnovni cilj implementiranje inovacija u organizaciju u funkciji uspešnog poslovanja i rešavanja problema potrošača i društva. Upravljanje preduzećem, odnosno poslovanjem preduzeća, u osnovi jeste preduzetnička aktivnost. Preduzetničko ponašanje se posmatra kao oportunističko ponašanje, koje je vođeno vrednošću i uvećanjem vrednosti. Savremena organizacija mora da u svoju strukturu ugradi upravljanje promenama. To podrazumeva da svaka organizacija mora da primeni sledeće korake:

1. *ne prestano da unapređuje celokupno poslovanje,*
2. *uči na sopstvenim, ali prevashodno tuđim poslovnim iskustvima,*
3. *nauči da primenjuje inovativno delovanje.*

Prema Drakeru [3 str. 41], preduzetništvo je posebna karakteristika bilo pojedinaca, bilo preduzeća. Inovacija predstavlja specifično oruđe preduzetnika, sredstvo pomoću kojeg oni koriste promenu kao mogućnost za izvršenje različitih poslovnih aktivnosti. Inovacija, u stvari, kreira resurs. Preduzetništvo nije ni nauka, ni umetnost. Ono je prvenstveno praksa. Ono zahteva određena znanja. Ali kao i kod svih praktičnih disciplina, na primer, kod medicine ili inženjerstva, poznavanje preduzetništva znači samo sredstvo za ostvarivanje cilja. Preduzetnik jeste svaki onaj pojedinac koji vidi promenu kao pravilo i koji na sebe preuzima rizik za obavljanje aktivnosti koje su u vezi sa promenama i inovacijama. Preduzetnička organizacija jeste organizacija koja uočava i otkriva nove mogućnosti i šanse u promenljivoj okolini, koja se brzo i uspešno prilagođava promenama i koristi promene kao osnov razvoja. Takvu organizaciju, kao i preduzetnike, u prvom redu obeležavaju inoviranje i korišćenje prilika, stalni rast i razvoj. Prema savremenim shvatanjima preduzetnik više ne mora da bude pojedinac, koji je vlasnik biznisa. Preduzetnik može biti i pojedinac koji je zaposlen kod poslodavca, ali da poseduje osobine koje su karakteristične za preduzetničko ponašanje. Preduzetničko ponašanje u savremenoj organizaciji se ne povezuje isključivo za jedno lice i njegove sposobnosti i iskustvo, već se sve više oslanja na timski rad. U tom smislu razvijen je model *korporativnog preduzetništva*, koji potencira timski rad, čiji su članovi motivisani da rade na postizanju uspeha i prihvatanju rizika.

Velika preduzeća moraju da podstiču preduzetništvo da bi prebrodila teškoće sa kojima se suočavaju dok uče kako da rade sa partnerima ili saveznicima [1]. Velika preduzeća u svojoj organizacionoj strukturi stvaraju jedinicu koja se ponaša potpuno drugačije od ostatka organizacije. Veliki sistem su tokom vremena razvili modele preduzetničkog ponašanja i razvoja preduzetničke klime, koji su omogućili da budu konkurentni sa preduzećima srednje veličine. Preduzeća moraju *svesno i organizovano da primenjuju preduzetnički koncept i da se preduzetnički ponašaju*, što podrazumeva da preduzeće mora da se osposobi za proces sistemskog kreiranja inovacija, a to dalje zahteva *formiranje organizacione strukture koja*

zaposlenima omogućava da se preduzetnički ponašanje. Preduzeće mora da uspostavi takav sistem veza i odnosa u preduzeću koji će omogućiti fokusiranje na preduzetničko ponašanje. Preduzeće koje želi da postigne upeh u turbulentnom i kompleksnom poslovnom okruženju mora da u organizacionu strukturu ugradi preduzetnički menadžment, kao i preduzetnički način rukovođenja.

3. PREDUZETNIČKO PONAŠANJA I RAZVOJ KONKURETNOSTI

Razvoj konkurentnosti jedne nacionalne ekonomije u globalnoj privredi nalazi se u direktnoj vezi sa efikasnim privređivanjem koje je bazirano na stalnom unapređenju produktivnosti poslovanja. Ekonomski razvoj i produktivnost su neraskidivo povezani. S druge strane posmatrano, rast produktivost je rezultat primene savremenih metoda i tehnika upravljanja i preduzetničkog ponašanja u poslovnim organizacijama. Najrazvijenije zemlje sveta razvijaju koncept preduzetničke kulture i preduzetničkog ponašanja. Preduzetnički pristup poslovanju karakteriše sve razvijene ekonomije. SAD su svakako zemlja gde su ostvareni najveći dometi u razvoju preduzetništva. Neke zemlje su danas prestige SAD u domenu razvoja preduzetničke kulture. SAD svakako imaju najveći broj novoosnovanih preduzeća i propalih novoosnovanih preduzeća, ali da je to sve.

Prema Drakeru, najbolji stručnjaci za preduzetništvo u svetu bez sumnje dolaze iz Koreje [2, str. 73]. Za Korejom sledi Tajvan. Slično kao Koreja, ni Tajvan nije bio industrijalizovan pre pedeset godina. Danas je Tajvan vodeća zemlja u svetu u oblasti razvoja visoke tehnologije, uključujući i mikročipove. Japan i Nemačka su snažne preduzetničke ekonomije. Tu je i Kina, čiji preduzetnici neprestano pokreću nova preduzeća sa obe strane Pacifika. Kina je danas druga ekonomija sveta. Zemlje u razvoju i ekonomije u tranziciji u 2010. godini prvi put su privukle više stranih investicija nego razvijene zemlje, navedeno je u objavljenom izveštaju Konferencije Ujedinjenih nacija za trgovinu i razvoj (UNCTAD) [8 str. 7], pri čemu je Kina prvi put premašila 100 milijardi USD, dok je Hong Kong privukao 62,6 milijardi USD. Prikaz rangiranja prvih 10 zemalja u svetu prema konkurentnosti je dat u tabeli 1.

Tabela 1: Rangiranje prvih 10 zemlja u svetu prema konkurentnosti u 2013. godini

Zemlja	Mesto u 2013-2014	Mesto 2012-2013
Švajcarska	1	1
Singapur	2	2
Finska	3	3
Nemačka	4	6
SAD	5	7
Švedska	6	4
Hong Kong	7	9
Holandija	8	5
Japan	9	10
Velika Britanija	10	8

Izvor: The Global Competitiveness Report 2013-2014, World Economic Forum, 2013, str. 15.

Osnovne zahteve konkurentnosti zemlje, prema nalazima Svetskog ekonomskog foruma, čine sledeći indikatori: institucije, infrastruktura, makroekonomsko okruženje, zdravlje i osnovno obrazovanje, visoko obrazovanje i obučavanje, efikasnost tržišta roba, efikasnost tržišta rada, efikasnost tržišta kapitala, tehnološka sposobnost i veličina tržišta. Kao što se vidi na osnovu prezentovane tabele 1, zemlje gde postoji snažna preduzetnička klima ujedno su i najkonkurentnije zemlje na svetu. Prema ovoj listi, Tajvan se nalazi na 12., a Kina na 29. mestu. Proces koji se krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih odvijao između japanskih i američkih preduzeća – japanska preduzeća su odnela pobedu u menadžmentu – danas se ponovo dešava, ali na relaciji kineska i korejska preduzeća i američka preduzeća, ali ovaj put u domenu primene preduzetničkog koncepta.

Kada se radi o zemljama u tranziciji i preduzećima koja dolaze iz njih, situacija nije povoljna. Preduzeća iz zemalja u tranziciji još uvek ne primenjuju sva inostrana poslovna iskustva, preduzetnički koncept, kao i savremene menadžment tehnike u cilju stalnog unapređenja svog poslovanja. Proces tranzicije podrazumeva *značajne promene kako u organizacionoj strukturi poslovnog subjekta*, tako i u *načinu razmišljanja rukovodstva i zaposlenih* u organizacijama. Ključna uloga u ovom procesu je na rukovodiocima, kao i vlasnicima kapitala, koji treba da uspostave organizacionu klimu koja je povoljna za inoviranje i rast produktivnosti poslovanja.

Prema novom izveštaju Svetskog ekonomskog foruma, koji je obuhvatio 148 zemalja u svetu, Srbija se našla na 101. mestu u svetu, što predstavlja pad u odnosu na prethodnu godinu, kada je Srbija bila na 95. mestu. Ove godine Srbija se našla u društvu sa Alžijom (100. mesto), Gvajanom (102. mesto), Libanom (103. mesto) i Argentinom (104. mesto). Od zemalja iz bližeg okruženja, Mađarska se nalazi na 63. mestu, Bugarska se nalazi na 57. mestu, Rumunija se nalazi na 76. mestu, Grčka se nalazi na 91. mestu i Albanija se nalazi na 95. mestu.

Tabela 2: Rangiranje zemalja zapadnog Balkana prema konkurentnosti u 2013. godini

Zemlja	Mesto u 2013. zbirno	Mesto prema osnovnim zahtevima	Rangiranje prema efikasnosti poslovanja	Rangiranje prema inovativnosti
Slovenija	62	37	62	49
Crna Gora	67	68	72	70
Makedonija	74	70	76	94
Hrvatska	75	61	68	80
BiH	87	87	89	89
Srbija	101	106	92	125

Izvor :The Global Competitiveness Report 2013-2014, World Economic Forum, 2013, str. 16-17.

Tabela 3: Rangiranje zemalja zapadnog Balkana prema konkurentnosti u periodu 2009-2013. godina

Zemlja	Mesto u 2009.	Mesto u 2010.	Mesto u 2011.	Mesto u 2012.	Mesto u 2013.
Slovenija	37	45	57	56	62
Crna Gora	62	48	60	72	67
Makedonija	84	79	79	80	74
Hrvatska	72	77	76	81	75
BiH	109	102	100	88	87
Srbija	93	96	95	95	101

Izvor : na osnovu The Global Competitiveness Report 2013-2014, The Global Competitiveness Report 2012-2013, The Global Competitiveness Report 2011-2012, The Global Competitiveness Report 2010-2011, The Global Competitiveness Report 2009-2010, World Economic Forum.

Kao što se može videti iz tabele 3, Slovenija je u petogodišnjem periodu zabeležila pad konkurentnosti, kao i Srbija, Crna Gora, Hrvatska i Makedonija uz blage oscilacije stagniraju, dok jedino BiH beleži konstantan rast konkurentnosti. Ekspert za pitanje konkurentnosti novoindustrijalizovanih zemalja, Indijac Mahajan, smatra da država ne stvara poslovne prilike. Preduzetnici stvaraju prilike. Šta god da država radi, mora da stimuliše preduzetništvo. Na ovom izuzetno konkurentnom tržištu, važno je koji preduzetnik ima bolju ideju, ko zna da je bolje realizuje. Preduzetništvo nije monopol Francuza, Nemaca, Amerikanaca, Kineza i Indijaca. Regija zapadnog Balkana je puna preduzetnika. Problem je u tome što su države zapadnog Balkana male države. Pred njima je izazov kako dalje rasti. Za dalji rast moraju da imaju globalnu viziju, moraju da se osvrnu na čitav ostali svet i da potraže prilike na globalnom nivou [9, str. 11].

4. SMERNICE ZA UNAPREĐENJE KONKURENTNOSTI DOMAĆIH PREDUZEĆA U GLOBALNOJ EKONOMIJI

Unapređivanje kvaliteta poslovanja preduzeća, pogotovu onih koja dolaze iz zemalja u tranziciji, mora da se zasniva na primeni menadžment tehnika koje podržavaju konkurentnost, inovativnost i fleksibilnost, kao i unapređivanju znanja zaposlenih, a posebno izvršnog rukovodstva. Prema nekim shvatanjima [6, str. 109], mi živimo u periodu tranzicije – tranzicija od poslednjih dana industrijske ekonomije ka prvim danima. Pomeramo se od automatizovanog pokreta ka automatizovanom znanju. Sektor usluga postaje glavna tačka na koju je usmerena naša pažnja. Zapošljavanje u toj obalsti raste, dok u svakoj drugoj opada. Ovo nas upućuje na činjenicu da su u globalnoj ekonomiji sva preduzeća u procesu tranzicije, što podrazumeva da preduzeća iz zemalja u tranziciji moraju mnogo više da se trude da bi ostvarila stalno unapređenje produktivnosti poslovanja i kvaliteta.

U uslovima globalne ekonomije, razvoj konkurentske sposobnosti preduzeća mora da otpočne na domaćem tržištu, gde je preduzeće izloženo napadima globalnih tržišnih lidera, koji više ne dolaze samo iz najrazvijenih zemalja sveta, veći i iz novoindustrijalizovanih zemalja, poput Kine, Indije, Brazila, itd. Problem loše konkurentske sposobnosti domaćih preduzeća kratkoročno može da se reši po osnovu primene određenih upravljačkih metoda i tehnika, kao što su sistem menadžmenta kvalitetom, integrisani menadžment sistemi, benčmarking itd, ali dugoročno samo po osnovu primene savremenog preduzetničkog ponašanja.

Domaća preduzeća moraju da *adekvatnije primenjuju preduzetnički menadžment*. Preduzetnički menadžment predstavlja menadžment usmeren na stalni razvoj i promene, stvaranje i korišćenje prilika za nove poslovne poduhvate, prihvatanje rizika u inoviranju poslovanja i poboljšavanju poslovne uspešnosti, kao i nalaženju novih poslovnih potencijala i mogućnosti. Primena koncepta korporativnog preduzetništva treba da omogući formiranje uslova za uspešniji tržišni nastup i za postizanje konkurentske sposobnosti preduzeća iz tranzicionih ekonomija. Osnovni pokretač ovih aktivnosti mora da bude unapređivanje produktivnosti znanja izvršnog rukovodstva, kao i unapređivanje znanja svih zaposlenih u organizaciji. Model za unapređenje kvaliteta poslovanja domaćih preduzeća po osnovu primene koncepta korporativnog preduzetništva [5], podrazumeva sledeće elemente: *zadovoljenje zahteva korisnika, procesni pristup upravljanju organizacijom, stalno unapređenje poslovanja*.

Pitanje konkurentnosti je danas veoma bitno i kao što se može videti iz napred navedenih činjenica, konkurentska prednost se stiče i održava, čak i u uslovima svetske ekonomske krize. Primeri Kine i Indije jasno o tome svedoče. Najbitniji način za unapređivanje konkurentnosti domaćih preduzeća jeste učenje na tuđim iskustvima i to kako od globalnih lidera, tako i od onih uspešnih preduzeća koja dolaze iz novoindustrijalizovanih zemalja sveta. S druge strane, potrebno je kreirati poslovnu klimu koja potencira preduzetništvo i preduzetničko ponašanje, kao što je to slučaj u novoindustrijalizovanim zemljama sveta. Rast kineske ekonomije i uspon

konkurentnosti kineskih preduzeća direktno je u vezi sa širenjem preduzetničkog ponašanja i preduzetničkog menadžmenta. Preduzetniško ponašanje je uvek postojalo u indijskoj ekonomiji kao i snažna preduzetnička praksa. Uspeh u budućnosti zavisiće od optimizacije odnosa cene i kvaliteta proizvoda i stalnog unapređenja produktivnosti poslovanaja. Generalno ekonomsko usmerenje za preduzeća koja dolaze iz zemalja u tranziciji jeste *izlazak na globalno tržište*, kao i usmeravanje srednjih preduzeća, koja su uglavnom opredeljena ka nacionalnim ili regionalnom tržištu, na globalno tržište.

ZAKLJUČAK

Glavni instrumenti konkurentske borbe na globalnom tržištu su inovativnost, fleksibilnost i produktivnost. Preduzetničko ponašanje jeste, dugoročno posmatrano, osnovni pravac razvoja konkurentske sposobnosti nacionalne ekonomije. Unapređenje produktivnosti i industrijske proizvodnje jesu osnovni postulati razvoja ekonomija koje se nalaze u procesu tranzicije, što važi i za domaću ekonomiju. S druge strane, da bi se omogućio dalji nesmetani ekonomski razvoj zemlje, neophodno je da se na *svim nivoima prihvati model preduzetničkog ponašanja*. Tejlor je shvatio da su za prodore menadžmenta potrebni intelektualni skokovi u dalj. Godine 1912., čitavih 50 godina pre Kunovog uticajanog dela, Tejlor se pojavio pred kongresmenim odborom tvrdeći da je menadžmentu potrebna ništa manje nego mentalna revolucija, [4, str. 228]. Polazeći od ovakvog fundamentalnog stava rodonačelnika menadžmenta, podrazumeva se da domaća preduzeća moraju da revidiraju postojeće oblike poslovnog ponašanja i da se okrenu adekvatnijoj i bržoj primeni savremenih metoda i tehnika upravljanja u cilju unapređenja produktivnosti poslovanja, kao osnovnog preduslova uspostavljanja i održavanja konkurentske sposobnosti na globalnom tržištu.

LITERATURA

1. Bešić C., Đorđević D., Razvoj korporativnog preduzetništva kao preduslov za unapređenje konkurentnosti preduzeća, Tranzicija, Vol X No 21-22, Ekonomski institut Tuzla, Institut za ekonomiku poljoprivrede Beograd, Faculty of Agrifood and Environment Economics Bucharest, Journal Central European Agriculture Croatia, crp. 101-110.
2. Drucker Peter, Upravljanje u novom društvu, Adižes, Novi Sad, 2005.
3. Drucker Peter, Inovacije i preduzetništvo, PS Grmeč-Privredni Pregled, Beograd, 1996.
4. Hamel Gari, Budućnost menadžmenta, Asee, Novi Sad, 2009.
5. Sajfert Z., Bešić C., Petrović N., Uloga korporativnog preduzetništva u procesu unapređenja kvaliteta poslovanja domaćih preduzeća, zbornik radova Međunarodne konvencije o kvalitetu

„Kvalitetom ka evropskim i svetskim integracijama“, Beograd, 27-29. maj 2008., JUSK, Beograd.

6. Tisen R., Andrisen D., Depre F.L., Dividenda znanja, Adižes, Novi Sad, 2006.
7. The Global Competitiveness Report 2013-2014, 2013 World Economic Forum.
8. Zemlje u razvoju privukle najviše investicija, Novac, 22.01.2011., Ringier, Beograd, str. 7.
9. Zemlje u razvoju novi marketinški eldorado, Novac, 11. jul.2009., Ringier, Beograd, str. 8-9.